

Tina Palaić

OBDOBJE GIBANJA NEUVRŠČENIH KOT PRILOŽNOST ZA NASTANEK ZUNAJEVROPSKIH MUZEJSKIH ZBIRK: PREGLED PRIDOBITEV V SLOVENSKIH MUZEJIH

Gibanje neuvrščenih, ustanovljeno na prvi konferenci 1. septembra 1961 v Beogradu, je delovalo kot globalna politična platforma po drugi svetovni vojni nastalih držav globalnega Juga, večinoma tistih s kolonialno preteklostjo. Te so v gibanju videle priložnost sprva za politično povezovanje, ki jim je omogočilo vzpostavljanje mednarodnega dialoga z močnejšimi političnimi igralci, nato pa tudi za gospodarsko in kulturno sodelovanje. Platforma je poleg zagovarjanja razoroževanja, uravnoveženega ekonomskega razvoja in miroljubne koeksistence postala prizorišče nasprotovanja kolo-

nializmu, imperializmu in rasizmu. Jugoslavija je prav z usmeritvijo svoje zunanje politike v gibanje neuvrščenih zgradila in učvrstila svoj položaj v mednarodni areni.⁴⁰⁸

Poleg političnega sodelovanja je gibanje neuvrščenih spodbujalo tudi mednarodno razvojno sodelovanje,⁴⁰⁹ sodelovanje na gospodarskem področju⁴¹⁰ in znanstveno-tehnično sodelovanje.⁴¹¹ Države članice gibanja so poseben pomen pripisale tudi kulturi in zagovarjale spoznavanje kulturne različnosti neuvrščenih narodov, kar je svoj izraz dobilo v najrazličnejših sodelovanjih in izmenjavah. Slovenski strokovnjaki so svoje znanje s področja dediščine delili s kolegi iz drugih neuvrščenih dežel,⁴¹² potekale so mednarodne razstave umetniških del,⁴¹³ nastajali so novi muzeji za zunajevropske zbirke. Leta 1984 je bila v Titogradu (danes Podgorica) ustanovljena Galerija umetnosti neuvrščenih držav »Josip Broz Tito«, leta 1977 pa na podlagi zasebne zbirke Vede in Zdravka Pečarja Muzej afriške umetnosti v Beogradu. Kot dislocirana enota Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) je bil leta 1964 v dvorcu Goričane pri Ljubljani ustanovljen Muzej neevropskih kultur, ki je bil prva jugoslovanska ustanova, namenjena zbiranju in predstavljanju samo zunajevropskih etnografskih zbirk.⁴¹⁴ Te zbirke so pridobivali tudi drugi muzeji, najbrž pa je takih predmetov še več v zasebnih zbirkah ljudi, ki so delovali v neuvrščenih deželah, oziroma jih danes hranijo njihovi potomci.

V tem prispevku predstavljam zunajevropske zbirke predmetov, ki so nastale kot rezultat udejstvovanja Slovencev v drugih neuvrščenih državah ali so v Slovenijo prišle s posredovanjem dediščinskih strokovnjakov v tem obdobju, nato pa so bile bodisi donirane ali prodane slovenskim muzejem (v času Jugoslavije ali kasneje). Moje poizvedovanje je pokazalo, da te zbirke hranijo v Slovenskem etnografskem muzeju, Koroškem pokrajinskem muzeju, Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran, Muzeju Velenje, Pokrajinskem muzeju Celje in Pokrajinskem muzeju Ptuj - Ormož.⁴¹⁵ Arhivsko gradivo, povezano s posameznimi zbirkami, poleg omenjenih

408 Gl. npr. Stubbs, *Yugocentrism and the Study of the Non-Aligned Movement*. Jakovina, *Budimir Lončar*. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*. Subotić in Vučetić, *Performing solidarity*. Kirn, *Jugoslovanska revolucija*. Vučetić in Betts, *Tito in Africa*. Pirjevec, *Tito in tovariši*. Prashad, *The Darker Nations*. Gupta, *The Song of the Nonaligned World*.

409 Arko, *Antropologija v službi mednarodnih institucij*.

410 Ramšak, *Poskus drugačne globalizacije*. Brumen in Jeffs, *Afrike*.

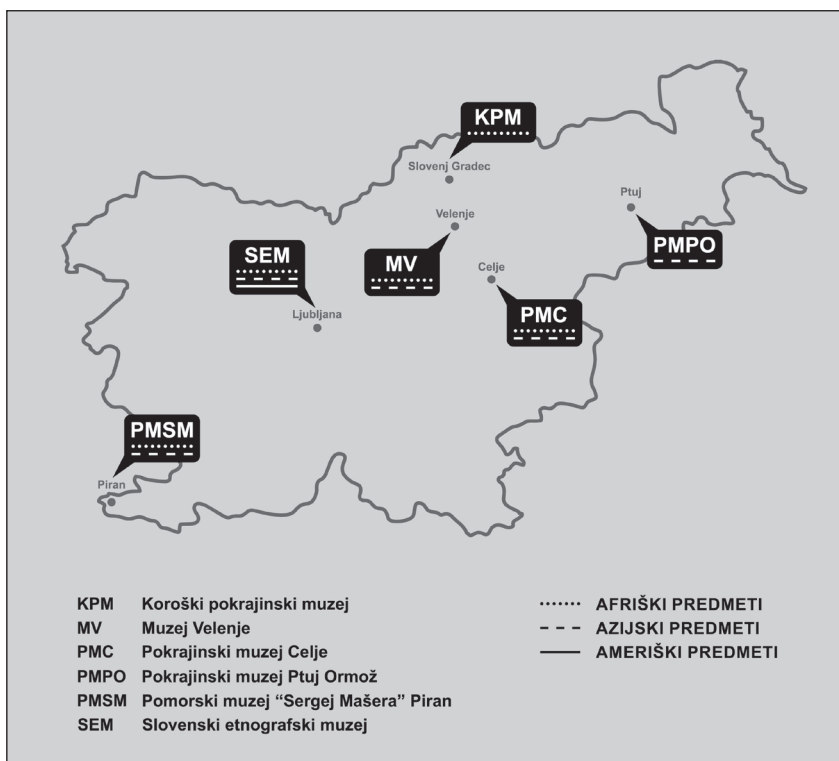
411 Za štipendiranje tujih študentov gl. Palaić in Rogelj Škafar, *Slovenski Afričani*. Lamberger Khatib, *Arabski klub v Sloveniji*.

412 Palaić in Muršič, *Etnološko raziskovanje in muzejsko predstavljanje neevropskih ljudstev v Sloveniji*.

413 Soban, ur., *Južna ozvezdja*.

414 Palaić, *Muzej neevropskih kultur v Goričanah*.

415 Dostop do zbirk so mi omogočili (oz. podatke o njih posredovali): dr. Marko Frelj, mag. Ralf Čeplak Mencin in Blaž Verbič (Slovenski etnografski muzej), mag. Tadej Pungartnik in Brigita Rajšter (Koroški pokrajinski muzej), Bogdana Marinac (Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran), Mateja Medved (Muzej Velenje) ter Tatjana Štefanič in Metka Stergar (Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož). Sodelovanje je potekalo med decembrom 2021 in januarjem 2022. Vsem se zahvaljujem za pogovore

Zemljevid prikazuje slovenske muzeje, ki hranijo zunajevropske zbirke.

Oblikovanje: Maja Kocjan.

Osebni arhiv avtorice

institucij hranita še Pokrajinski arhiv Maribor in Zgodovinski arhiv Ptuj. Zbiralce in zbirke bom predstavila ločeno po muzejih, ki gradivo hranijo. Poleg predstavitve zbiralca predmetov in okoliščin njegovega udejstvovanja bom navedla tudi kategorije zbranih predmetov in seznam razstav. Poleg pregleda zbirk in arhivskega gradiva, kjer je bilo to mogoče, sem podatke pridobila iz znanstvenih monografij, razstavnih katalogov, potopisne literature in objav v dnevnem časopisju.

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

Slovenski etnografski muzej (SEM), osrednji etnološki muzej v Sloveniji, hrani slovenske in zunajevropske zbirke. Nastajanje in razstavljanje slednjih se

in dodatne informacije ter predloge, ki so mi zelo pomagali pri pisanju tega besedila. Zemljevid slovenskih muzejev, ki hranijo zunajevropske zbirke (slika 1), je oblikovala Maja Kocjan, za kar se ji najlepše zahvaljujem.

je okrepilo v obdobju gibanja neuvrščenih,⁴¹⁶ ko so svoje mesto dobile v prav za ta namen ustanovljeni dependansi SEM, Muzeju neevropskih kultur v Goričanah. Muzej je deloval med letoma 1964 in 2001, tega leta pa so ga ukinili in zunajevropske zbirke prenesli v matično ustanovo. Analiza načinov zbiranja zunajevropskih predmetov je pokazala, da sta jih s svojih potovanj prinašala takratni direktor muzeja dr. Boris Kuhar in kustosinja za neevropske kulture dr. Pavla Štrukelj, muzeju so jih darovali ali prodali slovenski zbiratelji, večinoma diplomati in poslovneži, pa tudi tuji študentje iz afriških in azijskih držav, nekaj pa jih je bilo pridobljenih tudi z donacijami in nakupi umetniških del iz neuvrščenih držav ter z donacijami Predsedstva Jugoslavije.⁴¹⁷ V tem prispevku bom orisala tri največje zbirke, ki so jih zbrali Slovenci ob opravljanju svojega dela v drugih neuvrščenih državah in jih je v času svojega delovanja pridobil Muzej neevropskih kultur v Goričanah. Kasneje je SEM iz tega obdobja pridobil še več zbirk.⁴¹⁸

ZBIRKA VERE IN DR. ALEŠA BEBLERJA

Dr. Aleš Bebler (1907–1981) je bil rojen v Idriji. Osnovno šolo je opravljal v Idriji in na Dunaju, nato pa je v Idriji obiskoval realko in maturiral na realni gimnaziji v Celju. Med letoma 1925 in 1930 je vzporedno študiral pravo v Ljubljani in Parizu, leta 1930 pa doktoriral iz mednarodnega prava na Pravni fakulteti pariške Sorbone. Leta 1929 je bil sprejet v KPJ, boril se je v španski državljanski vojni, po vrnitvi pa se je kot odvetniški pripravnik leta 1940 zaposlil na Okrajnem sodišču v Ljubljani in se aktivno vključil v delovanje KPS. Bil je soustanovitelj OF in eden vodilnih organizatorjev partizanske vojske. Po vojni je bil razglašen za prvoborca in narodnega heroja. Deloval je v številnih državnih institucijah in mednarodnih organizacijah. Med drugim je bil jugoslovanski veleposlanik v Franciji (1955–1957) in Indoneziji (1961–1963).⁴¹⁹

Kot piše Marija Mojca Terčelj, sta se zakonca Bebler poleg spoznavanja gospodarske in politične podobe Indonezije pred začetkom zbiranja gradiva poglobila v študij njene zgodovine, etnologije in umetnosti.⁴²⁰ Obiskovala sta muzeje, kulturne spomenike, ljudske umetnike, tkalke in izdelovalke batika ter oblikovala zbirko indonezijske ljudske umetnosti. V zbirki so poleg batika še pripomočki za njegovo izdelavo. Vključuje tudi obredne predmete, orožje, glasbila, leseno plastiko in posodje. S pomočjo starinarnice v Džakarti sta od starega

416 Palaić, Muzej neevropskih kultur v Goričanah. Frelj in Koren, Obdobje gibanja neuvrščenih, str. 7–11.

417 Palaić, Muzej neevropskih kultur v Goričanah, str. 197–202.

418 Prav tam. Frelj in Koren, Obdobje gibanja neuvrščenih.

419 Bebler, *Aleš (1907–1981)*.

420 Terčelj, *Iz dežele sončnega sijaja in mesečevih senc*, str. 4.

Dr. Aleš Bebler (desno) s tedanjim ravnateljem SEM dr. Borisom Kuharjem ob urejanju indonezijskih predmetov za razstavo *Ljudska umetnost Indonezije* leta 1964

Hrani: SEM, Fototeka, avtor neznan

javanskega gledališča odkupila senčne lutke *vajang kulit*, pridobila pa sta tudi zbirko tridimenzionalnih lesenih lutk *vajang golek* in tri primere reliefnih lesenih lutk *vajang klitik*. V zbirki je še osem mask *vajang topeng*. Vseh predmetov je 249. Zbirka je bila leta 1970 muzeju izročena z darilno pogodbo.⁴²¹

Beblerjeva sta zbirko prvič razstavila leta 1963 v Beogradu, nato pa še leta 1964 v Ljubljani in leta 1966 v Sarajevu. Za katalog,⁴²² ki je spremljal razstavo v prostorih SEM v Ljubljani, sta prispevala svoje besedilo, pa tudi sicer sta tesno sodelovala s kustosinjo muzeja Pavlo Štrukelj.⁴²³ Poldrugo desetletje, od leta 1969 naprej, je bila njuna zbirka del stalne razstavne postavitve Muzeja neevropskih kultur v Goričanah,⁴²⁴ tam so potekale tudi predstave s senčnimi lutkami, ki jih je

421 Prav tam, str. 4–5. Arhiv SEM, Nakupna knjiga.

422 Štrukelj, *Ljudska umetnost Indonezije*.

423 Arhiv SEM, Poročilo o delu Pavle Štrukelj za leto 1964. Sodelovanje se je ohranjalo še v naslednjih letih.

424 Arhiv SEM, Poročilo o delu Pavle Štrukelj za leto 1969. Terčelj, *Iz dežele sončnega sijaja in mesečevih senc*, str. 5.

izvajal indonezijski študent.⁴²⁵ Leta 1998 je bila v razstavni palači muzeja v Ljubljani na pobudo sorodnikov zakoncev Bebler in častnega konzulata Republike Indonezije v Ljubljani pripravljena razstava z naslovom *Iz dežele sončnega sijaja in mesečevih senc: Beblerjeva indonezijska zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*, izšel je tudi spremljevalni katalog. Njune predmete je mogoče videti na stalni razstavi SEM *Med naravo in kulturo* (od 2006). Svoja doživetja sta Beblerjeva opisala tudi v knjigi *Otroci zemlje in morja: povest o Indonezijcih*.⁴²⁶

ZBIRKA VERE IN IGNACA GOLOBA

Ignac Golob (1931–2002) se je rodil v Mokronogu. Leta 1952 je opravil diplomatsko šolo v Beogradu in se nato popolnoma posvetil diplomaciji. Svojo kariero je začel kot ataše na tedanjem jugoslovanskem veleposlaništvu v Stockholmu (1953–1955), nato je v Beogradu opravljal delo diplomata na Zveznem sekretariatu za zunanje zadeve (1955–1956), v Organizaciji združenih narodov (OZN) v New Yorku je bil član misije in tiskovni predstavnik (1956–1961), nato pa se je ponovno vrnil na Zvezni sekretariat za zunanje zadeve v Beogradu (1961–1963 in 1978–1982). Nekaj let je preživel v Pekingju kot odpravnik poslov (1963–1967), nato pa je v Beogradu prevzel funkcijo načelnika oddelka za mednarodne stike in sodelovanje pri Predsedstvu Zveze komunistov Jugoslavije (1969–1973). Opravljal je tudi delo veleposlanika, in sicer v Mehiki (1973–1977 in 1989–1991), na OZN v New Yorku (1982–1986) in na Dunaju (1986–1989). Po osamosvojitvi Slovenije je bil akreditirani novinar na OZN v New Yorku (1991–1992), nato pa državni sekretar na MZZ RS (1993–1997 in 2000–2002). V vrhu jugoslovanske misije je bil v času, ko je bila Jugoslavija vodilna država v gibanju neuvrščeni in je bila zato v OZN zelo pomembna.⁴²⁷ Za različne revije je pisal o političnih zadevah, bil je tudi kolumnist *Dnevnika*.

Leta 1978 sta Ignac Golob in njegova žena Vera muzeju podarila predmete iz Mehike, ki sta jih zbrala ob njegovem prvem opravljanju funkcije veleposlanika v tej deželi. Arhiv SEM hrani darilno pogodbo, sklenjeno z zakoncema. Njun pogoj ob predaji zbirke, zapisan v 2. členu darilne pogodbe z 10. aprila 1979, je bil, da mora muzej zagotoviti, da bo »darovano zbirko strokovno čuval, vzdrževal, inventariziral in strokovno preučeval«. ⁴²⁸ Zbirka šteje 85 predmetov klasične in sodobne mehiške umetnosti, ⁴²⁹ iz pogodbe pa je razvidno, da vključuje knjige, maske ter keramične in druge predmete za vsakdanjo rabo. Prva razstava njunih predmetov v Goričanah

⁴²⁵ Palaić, Pavla Štrukelj, str. 25.

⁴²⁶ Bebler in Bebler, *Otroci zemlje in morja*.

⁴²⁷ Kos, *Ignac Golob*, str. 111–113, 119.

⁴²⁸ Arhiv SEM, Darilna pogodba.

⁴²⁹ Štrukelj, Neevropske zbirke v Muzeju Goričane, str. 154.

je bila leta 1978, naslednje leto so jo postavili kot del stalne razstave, a so jo že leta 1980 zaradi pomanjkanja prostora za eno od občasnih razstav podrli. Del stalne postavitve v Goričanah je bila spet med letoma 1984 in 1986.⁴³⁰

ZBIRKA ANTONA PETKOVŠKA

Anton Petkovšek (1920–1989) se je rodil v Logatcu v obrtniško-trgovski družini. Maturiral je na trgovski šoli v Ljubljani, nato se je usmeril v lesno industrijo.⁴³¹ Leta 1964 je postal generalni direktor Slovenijalesa. Povezal se je z afriškim tržiščem in vodil podjetje Slovenia Bois v Centralnoafriški republiki, ki je delovalo pod okriljem Slovenijalesa. Leta 1968 je postal častni konzul za Centralnoafriško republiko, leta 1974 pa še direktor predstavništva Ljubljanske banke v Abidžanu na Slonokoščeni obali. Vodil ga je do upokojitve leta 1984. Odgovoren je bil za poslovne stike s 24 državami in je zato pogosto potoval, na teh poteh pa je spoznaval in zbiral različne izdelke.⁴³²

Njegova zbirka obsega več kot 400 predmetov, ki jih je kupoval pri domačinih na svojih potovanjih po Maliju, Nigru, Burkina Fasu, Slonokoščeni obali, Gani, Gabonu in Kamerunu. Obsega obredne in okrasne lesene maske, lesene in bronaste kipe, glasbila, tekstil, nakit in orožje. V domačem Logatcu je Petkovšek načrtoval zasebni muzej afriške umetnosti, vendar ga je sodelovanje s takratnim direktorjem SEM Borisom Kuharjem in kustosinjo Pavlo Štrukelj vodilo v odločitev, da predmete prepusti SEM. Pavla Štrukelj je leta 1980 v Logatcu popisala Petkovškovo zbirko in približno sto predmetov prepeljala v muzej. Istega leta je Petkovšek iz Abidžana poslal drugi del zbirke, ki je štel okoli 300 predmetov.⁴³³ Njegovi predmeti so bili prvič razstavljeni že leta 1981,⁴³⁴ nato pa v celoti leta 1983. Med letoma 1984 in 1988 so bili v Goričanah del stalne razstave.⁴³⁵ Afriške maske iz njegove zbirke so leta 1987 gostovale v Beogradu, razstavo je pripravil dr. Boris Kuhar. Ljudje so predmete iz njegove zbirke lahko videli še ob kopici drugih priložnosti.⁴³⁶ Petkovškovi dediči so zbirko leta 1991 prodali muzeju.⁴³⁷

430 Arhiv SEM, Poročila Pavle Štrukelj o delu za leta 1978–1987.

431 Pivk, *Afriške maske skozi Petkovškovo zbirko*, str. 112.

432 Volfand, *Naši obrazi v Afriki*.

433 Arhiv SEM, Poročilo o delu Pavle Štrukelj za leto 1980.

434 Pivk, *Afriške maske skozi Petkovškovo zbirko*.

435 Arhiv SEM, Poročila Pavle Štrukelj o delu za leta 1980–1988.

436 Stalna razstava SEM *Med naravo in kulturo* (od 2006); *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov* (gl. Rogelj Škafar, *Afrika in Slovenija*); *Afrika treh muzejev* (gl. Frelih, Rajšter in Verbič, *Afrika treh muzejev*); fotografska razstava *Sguardi sull'Africa* (gl. Liva, *Sguardi sull'Africa*); *Tegovi za merenje zlatnog praha naroda Akan* (gl. Ličina, *Tegovi za merenje zlatnog praha naroda Akan*).

437 Frelih in Koren, *Obdobje gibanja neuvrščenih*, str. 15. Frelih, Anton Petkovšek, str. 155.

MUZEJ VELENJE

ZBIRKA FRANTIŠKA VLADIMÍRJA FOITA

O življenju, delu in afriški zbirki češkega kiparja Františka Vladimírja Foita (1900–1971) je pisalo več avtorjev,⁴³⁸ na to temo je bilo pripravljenih več razstavnih katalogov⁴³⁹ in tudi magistrska naloga.⁴⁴⁰ Zaradi omejitve pri obsegu tega besedila bom njegova udejstvovanja le orisala, čeprav je živel izjemno razgibano življenje, ki bi mu kazalo posvetiti več pozornosti. Rodil se je v češkem kraju Tábor, v družino z dolgo kamnoseško tradicijo. Preselili so se v bližino mesta Telč, kjer je obiskoval osnovno šolo in realno gimnazijo, nato pa se je vpisal na poklicno kiparsko šolo v Hořicah. Kiparstvo je študiral v Dresdnu, Parizu, na Dunaju, v Zagrebu in Pragi. Na Češkoslovaškem je ustvaril več kiparskih del. Med študijem v Parizu je obiskal Musée de l'Homme in se navdušil nad afriško umetnostjo. S ciljem izdelati antropološke plastike predstavnikov Afričanov za Hrdličkov muzej človeka v Pragi je pridobil finančno podporo Karlove univerze in leta 1931 prvič odpotoval na afriški kontinent. Na potovanju se mu je pridružil zoolog dr. Jiří Baum, ki je preučeval živalske vrste. Po vrnitvi na Češkoslovaško sta del zbranega gradiva odstopila češkim muzejem, v kinodvoranah sta organizirala več potopisnih predavanj, izdala pa sta tudi vsak svojo knjigo o izkušnjah s poti.

Po drugi svetovni vojni se je Foit ponovno odpravil v afriške dežele. Del sredstev je pridobil pri antropološkem inštitutu Karlove univerze in češkoslovaškem ministrstvu za kulturo, glavnino pa sta prispevala z ženo Ireno, s katero sta potovala. Tudi tokrat je bil njegov cilj izdelati antropološke skulpture domačinov, ki jih je srečal na poti. Ireno, ki je bila šolana pianistka, je zanimalo dokumentiranje afriške glasbe. Zbrane predmete in zvočne posnetke sta iz različnih držav pošiljala v Leopoldville, današnje Kinšaso v Demokratični republiki Kongo, kjer je bil češkoslovaški konzulat. Leta 1950 sta v Leopoldvillu zašla v resne težave, saj so ju domačini zaradi Foitovih glinastih antropoloških plastik, ki so jih videli v njenem avtu, razglasili za ljudožerca. Ta obtožba ju je spremljala še nekaj časa in jima oteževala pot, dokler nista leta 1952 dobila dovoljenja za bivanje v današnji Tanzaniji. Tam je Foit delal kot direktor Oddelka za gradnjo in planiranje v mestu Chagga, ob tem pa tudi kiparil. Leta 1961 sta se z ženo preselila v Kenijo, v Nairobi, kjer je Foit vodil smer za keramiko in kiparstvo na oddelku za izobraževanje o umetnosti in oblikovanju na Kenyattovem učiteljskišču.

438 Gl. Hudales, František Foit in njegova zbirka afriške umetnosti. Verbič, František Foit – iz Češke v Afriko, iz Afrike v Slovenijo. Verbič in Jünová Macková, František Foit – Czech scholar and African explorer.

439 Gl. Kuhar, *Foitova zbirka črnske umetnosti*. Kuhar et al., *Afriška zbirka prof. Františka Foita*. Štrukelj, *Afriška zbirka Františka Foita*. Hudales, *František Foit*. Verbič, *Afrika 1931*. Freljih, Rajšter in Verbič, *Afrika treh muzejev*.

440 Pisanec, *František Foit*.

Foita je zanimala predkolonialna umetnost. Prihod Evropejcev in s tem posne-manje evropske krščanske umetnosti naj bi prekinila razvoj afriške umetnosti. K njenemu razkroju so po Foitovem mnenju prispevali tudi globalni pogledi in ideje o umetnosti, razširjeni v tistem času. Če bi Afrika sledila lastni tradiciji, bi po njegovem pridobila vodilno pozicijo na področju umetnosti. Njegove romantične ideje o prvobitnosti in pristnosti afriške umetnosti so ga vodile k poskusom obuditve tradicionalne umetnosti, k čemur je med drugim stremel tudi s poustvarjanjem starih mask. To naj bi mu odkrilo stare, že pozabljene tehnike njihove izdelave. Blaž Verbič navaja pomenljivo Foitovo izjavo: »Afriški kiparji in rezbarji so bili prisiljeni poustvarjati neumne kopije evropske umetnosti. Sedaj je afriškim umetnikom ostal samo velik talent, ki pa ga ne znajo več uporabiti. Naravni afriški talent pri Afričanih se lahko popolnoma izgubi, če ne dobijo navodil in pomoči.«⁴⁴¹ Zato ne preseneča, da je svoje študente učil o pomenu kulture, zgodovine in umetnosti njihovih ljudstev ter poskušal o tem od njih pridobiti čim več podatkov. Na svojih predavanjih je uporabljal materiale in tehnike, ki jih je zbral v afriških deželah, ter tako s poučevanjem »tradicionalne umetnosti« sebe videl kot rešitelja prave identitete Afričanov. Svoja dela je občasno razstavljal v galerijah in muzejih v Keniji in Tanzaniji.⁴⁴²

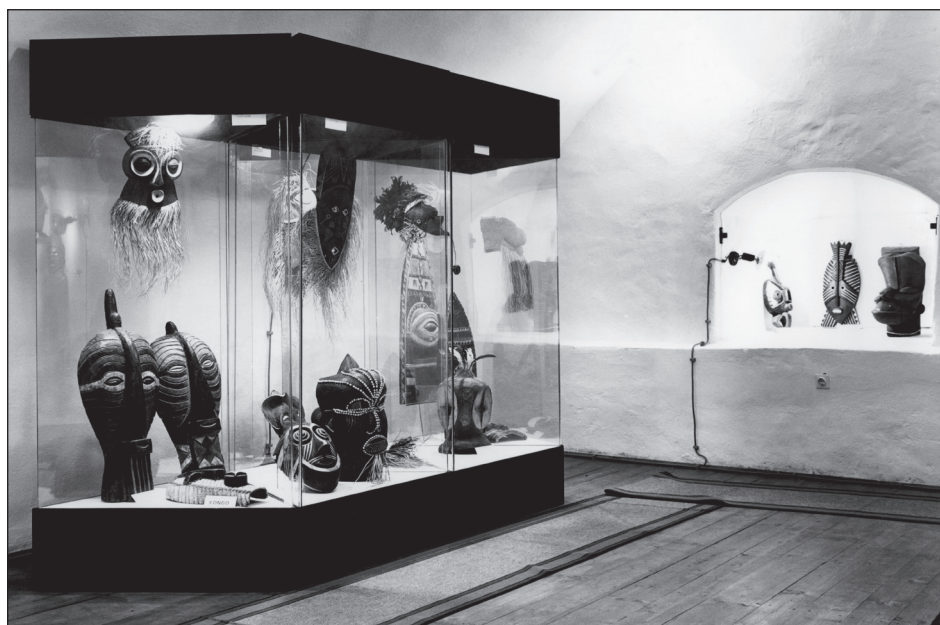
Kenija je po pridobitvi neodvisnosti leta 1963 pričela zaostrovati svojo politiko do tujcev, še zlasti do belcev, ki so postali nezaželeni, zato sta zakonca Foit želela v Evropo. Vračanje na Češkoslovaško je bilo zaradi političnih razmer v državi oteženo. Leta 1970 sta s posredovanjem jugoslovanskega veleposlanika v Keniji Iva Pelicona spoznala dr. Borisa Kuharja, tedanjega direktorja SEM v Ljubljani, ki je za kenijsko vlado pripravljala elaborat o vlogi tradicionalne kulture v turizmu.⁴⁴³ Foit je v zameno za selitev v Jugoslavijo ponudil svojo zbirko afriških predmetov. Kuharju je prek ministrstva za turizem uspelo Foitu urediti pokojnino, stroške prevoza predmetov v Slovenijo pa je prevzelo podjetje Slovenijales. Zamisel, da bi Foitovo zbirko predstavili v Muzeju neevropskih kultur Goričane, dislocirani enoti SEM, ni bila uresničena, zato je Kuhar zakoncema Foit s pomočjo takratnega direktorja podjetja Gorenje in župana občine Velenje priskrbel stanovanje v Velenju, Foit pa je mestu odstopil svojo etnografsko zbirko. Foitova sta se v Jugoslavijo preselila leta 1971, vendar je Foit kmalu zatem umrl v prometni nesreči. Njegova žena je v Velenju ostala do leta 2000, ko se je vrnila na Češko.

Prva predstavitev Foitove zbirke v Sloveniji je bila v novoodprti Knjižnici in galeriji Velenje 8. oktobra 1971, ob takratnem občinskem prazniku. V Muzeju Velenje na Velenjskem gradu so leta 1973 odprli stalno razstavo Foitovega gradiva,

441 Verbič, František Foit, str. 209.

442 Prav tam, str. 210–211.

443 Valentinčič Furlan, Boris Kuhar in etnološki film, str. 171, 173–174.

Prva razstava Foitove zbirke v Muzeju Velenje

Hrani: Muzej Velenje, id. št. F 4789, avtor neznan

ki je po nekaj prenovah tam na ogled še danes. Leta 2012 so bili na razstavi *Afrika 1931 – Foitovi fotografski zapisi na steklu* v Muzeju Velenje javnosti predstavljeni Foitovi in Baumovi diapozitivi, pripravljena je bila tudi publikacija *Afrika 1931 – Foitovi in Baumovi fotografski zapisi na steklu*.⁴⁴⁴ V letu 2021 je razstava diapozitivov v organizaciji Muzeja Velenje (v sodelovanju s SEM) gostovala v podružnici Muzeja Vysočiny Jihlava v Telču na Češkem. Foitova zgodba in njegovo gradivo iz afriških dežel sta bila večkrat predstavljena tudi ob drugih priložnostih.

Poleg že omenjenih fotografij na steklu, ki so nastale na Foitovem prvem potovanju, Muzej Velenje hrani tudi predmete in drugo gradivo iz afriških držav, ki sta jih z ženo obiskala po drugi svetovni vojni. Zbirka obsega okoli 1000 enot in vključuje maske in kipe, ki jih je Foit zbral na terenu ali kupil na tržnicah oziroma pri umetnikih, uporabne predmete, orožje in glasbila. Med ljudstvom Bambuti ob porečju reke Aruwimi v današnji Demokratični republiki Kongo je pridobil majhne lesene lutke ljudi in živali, ki so bile del lokalnega gledališča. V zbirki so tudi Foitovi kipi, izdelki njegovih študentov ter pripomočki in oprema, ki jo je uporabljal na potovanjih. Arhiv Muzeja Velenje obsega še Foitove zapiske, dokumente in fotografije, seminarske naloge njegovih študentov in zbirko časo-

444 Verbič, *Afrika 1931*.

pisnih člankov, povezanih s Foitovo zgodbo. Predmete, ki jih je iz Afrike prinesel František Foit, lahko danes vidimo še v etnografskem muzeju Náprstek, v Hrdličkovem muzeju človeka in v podružnici Muzeja Vysočiny Jihlava v Telču.

ZBIRKA RADA MALENŠKA

Rado Malenšek (1912–1996) se je rodil v delavski družini v Ljubljani. Zaključil je obrtno-tehnično šolo mizarske stroke in opravil mojstrski izpit. Med NOB je bil aktivni privrženec osvobodilnega gibanja. Od leta 1957 do svoje upokojitve leta 1967 je bil kot tehnični vodja zaposlen v Moderni galeriji v Ljubljani, kjer ga je delo navdušilo za njegovo kasnejše zbirateljstvo. Malenšek je prvič odpotoval v Azijo leta 1973, torej že kot upokojenec, v devetih letih, do odprtja razstave v Kulturnem centru Ivan Napotnik Velenje leta 1982, pa je bil tam še šestkrat. Ob svoji 70-letnici je prav tega leta velenjskemu kulturnemu centru podaril zbirko 36 batikov iz Indije, Tajske, Indonezije, Kitajske, Mjanmara in Šrilanke. Kot je zapisano v katalogu k razstavi njegovega batika v Velenju,⁴⁴⁵ je zbirko kulturnemu centru podaril zato, ker je »dolga leta sledil razvoju Titovega Velenja, ki je postalo tudi pomembno kulturno središče in ki je že doslej pokazalo veliko razumevanja za likovno in muzejsko bogatitev mesta /.../ in ker je Titovo Velenje prvič nudilo gostoljubje njegovi razstavi 'balineškega slikarstva' pred petimi leti«. Prav tako je bil Malenšek mnenja, da je treba umetnine zbirati tudi v drugih mestih, ne samo v Ljubljani. Kontekst razstave je s svojim kratkim uvodom osvetlil takratni ravnatelj kulturnega centra Marjan Marinšek.⁴⁴⁶ Poudaril je, da razstava ne predstavlja vrhunskih likovnih dosežkov, ampak sodobna dela manj znanih oziroma neznanih slikarjev. Njihov cilj naj bi bil po besedah Marinška to, da jih dobro prodajo, dodal pa je, da kljub temu izkazujejo ikonografsko prepričljivost in so motivno zvesta tradiciji dežel, od koder izvirajo. Katalog vključuje seznam razstavljenih predmetov in drugih razstav Malenškovega batika; te so bile še v Velenju, trikrat v Galeriji Kompas v Ljubljani, v Auli Slovenici v Celovcu in na Ravnah na Koroškem. Leta 1990 je pripravil razstavo azijske ljudske umetnosti na razstavišču Gorenje Servis, kjer predstavljajo likovno in drugo ustvarjalnost zaposlenih.⁴⁴⁷ Omenjeni podatek usmerja k misli, da je bil Malenšek pred zaposlitvijo v Moderni galeriji zaposlen tudi v Gorenju.

445 Marinšek, *Batik*, str. 5.

446 Prav tam, str. 1–3. Gl. tudi Marinšek, *Batik*.

447 *Društvo za kulturo Gorenjske*.

KOROŠKI POKRAJINSKI MUZEJ

AFRIŠKA ZBIRKA DR. FRANCA TRETJAKA

Franc Tretjak (1914–2009), rojen v Trobljah pri Slovenj Gradcu, je po opravljeni trgovski akademiji v Mariboru in dveh letnikih visoke ekonomsko-komercialne šole v Zagrebu (zaradi vojne se je iz nje izpisal) leta 1943 na Dunaju doktoriral iz trgovsko-ekonomskih znanosti. V času druge svetovne vojne je deloval v Pohorski brigadi in bil po ustanovitvi IV. operativne cone premeščen v operativni štab. Po vojni se je ukvarjal z vzpostavljanjem industrije v Jugoslaviji. Med letoma 1952 in 1956 je bil predstavnik jugoslovanske zvezne gospodarske zbornice v Egiptu, med letoma 1957 in 1962 pa član posebne komisije, ki je nadzorovala uporabo italijanske vojne odškodnine Etiopiji. Tam je nadzoroval tudi gradnjo tekstilne tovarne v Bahir Daru, ki jo je postavljala takratni Tekstilni inštitut iz Maribora. Po vrnitvi iz Etiopije v Ljubljano je ustanovil zavod za raziskave tržišč Market biro in ga med letoma 1962 in 1965 tudi vodil, hkrati pa je na univerzi Harvard opravil specializacijo iz marketinga. Prijavil se je na razpis Organizacije združenih narodov (OZN) za strokovnjaka za ugotavljanje rentabilnosti gospodarskih projektov v Gvineji in nato tam deloval med letoma 1965 in 1971. Ob vrnitvi v Slovenijo je dve leti delal v Ljubljanski banki, nato pa se je upokojil. Kot strokovnjak za gospodarska vprašanja pri OZN je po upokojitvi še do vključno leta 1981 sodeloval pri projektih zahodne pomoči v petnajstih afriških državah in ocenjeval njihovo rentabilnost. Na afriškem kontinentu je preživel osemnajst let. Leta 2003 je postal častni občan Mestne občine Slovenj Gradec.⁴⁴⁸

Tretjak je drobce svojega otroštva, mladosti, šolanja in udejstvovanja v partizanih med drugo svetovno vojno opisal v avtobiografskem delu *Iz črne kuhinje na luno*, v katerem pa je svoja leta v afriških deželah le na kratko omenil; to obdobje je namreč pred tem že podrobneje opisal v dokumentarnih delih *Korenine zla: Afriške slike 1* in *Korenine zla: Afriške slike 2*,⁴⁴⁹ svoje izkušnje pa je v istem letu v šestih delih objavil tudi v časopisu *Slovenec: časopis za politiko, gospodarstvo, kulturo in religijo* (med 10. in 15. julijem 1995). Njegovo pisanje ponuja vrsto anekdot, ki odslikavajo njegov pogled na afriške države skozi prizmo ekonomskega razvoja. Nanje je gledal kot na nerazvite dežele, v katerih so številni projekti propadli zaradi neznanja in korupcije lokalnih političnih elit, zaradi interesov, ki so jih v teh državah poskušale uresničevati tako države zahodnega kot vzhodnega bloka, in tudi zato, ker strokovnjaki iz evropskih dežel pri snovanju projektov niso upoštevali naravnih danosti, družbenih razmer in

448 Gl. Rajšter, Dr. Franc Tretjak in njegova afriška zbirka. Tretjak, *Korenine zla: Afriške slike 1 in 2*. Tretjak, *Iz črne kuhinje na luno*. Lasbafer, Afrika v očeh poznavalca Franca Tretjaka.

449 Tretjak, *Korenine zla: Afriške slike 1 in 2*.

potreb lokalnega okolja. Rešitev je videl v tem, da Afričani oblikujejo svojo lastno pot razvoja. Zapisal je:

»Z družino ali sam sem vsega skupaj preživel osemnajst let v Afriki in kljub bedi in pomanjkanju, v katerih se je danes znašel ta kontinent, iz lastnih izkušenj trdim, da Afrika ima svojo možnost in svojo pot iz tega životarjenja. A poudarek je na svoji poti, ne naši. Prav tako ni rešitev le v naši pomoči in še manj v naših vrednotah. Zato bo pot dolga in boleča. A že danes vsi, ki smo doživeli ta kontinent, ugotovljamo, da tudi domačini spoznavajo, da je današnja, sicer nujna pomoč razvitih, le pomoč v stiski, in nikakor ne začetek poti v boljši jutri.«⁴⁵⁰

Kustosinja Koroškega pokrajinskega muzeja Brigita Rajšter,⁴⁵¹ ki skrbi za Tretjakovo zbirko, je pojasnila, da Tretjak za zbiranje ni oblikoval posebnega koncepta in da pri tem tudi ni iskal posebnosti ali značilnih potez v umetnosti. Zbirko sestavljajo predvsem darila domačinov, nekaj predmetov pa je družina kupila na tržnicah v mestih in na podeželju oziroma jih je zamenjala za ogledala, bleščice in steklene bisere, ki so jih prinesli s seboj. Nekatere predmete pa je dal Tretjak izdelati tudi po naročilu.⁴⁵²

Leta 1977 se je Tretjak z družino odločil zbirko podariti takratni Kulturni skupnosti Slovenj Gradec. Najprej jo je prevzel tedanji Umetnostni paviljon (danes Koroška galerija likovnih umetnosti), kjer je bila zbirka tudi prvič razstavljena. Tretjak jo je sam uredil in napisal tudi besedilo za razstavní katalog (*Vodič po Tretjakovi afriški zbirki: Umetnostni paviljon v Slovenj Gradcu*).⁴⁵³ Umetnostni paviljon je pod okriljem OZN pripravil štiri velike mednarodne razstave (1966, 1975, 1979 in 1985), na katerih so gostovali tudi umetniki iz neuvrščenih držav. Morda je bil to tudi eden od razlogov, da se je Tretjak odločil za darovanje svoje zbirke tej ustanovi, saj je v katalogu informacija o mednarodni razstavi iz leta 1975 posebej poudarjena, še zlasti pa ideja miru, svobode, enakopravnosti in prijateljstva med narodi, ki naj bi jo ta krepila. Sam Tretjak je ob odprtju svoje razstave povedal, da si želi, da bi njegova zbirka pomenila »brv prijateljstva med ljudmi, ki hočejo sodelovati in živeti v miru«.⁴⁵⁴ V katalogu je zapisal, da bi v Afriko šel, kadarkoli bi se mu ponudila priložnost, in da ga poleg naravnih lepot tam najbolj pritegnejo ljudje s svojo preprostostjo in zadovoljnostjo. V zbirki so poleg predmetov tudi barvni diapozitivi in filmi, ki jih je sam posnel, ter knjige.⁴⁵⁵

Po njegovi smrti leta 2009 je zbirko v dogovoru med Mestno občino Slovenj Gradec, Koroško galerijo likovnih umetnosti in Koroškim pokrajinskim muze-

450 Tretjak, *Korenine zla: Afriške slike 1*, str. 8.

451 Rajšter, Dr. Franc Tretjak in njegova afriška zbirka, str. 28–29.

452 Tretjak, *Korenine zla: Afriške slike 1*, str. 222.

453 Tretjak, *Vodič po Tretjakovi afriški zbirki*.

454 Prav tam, str. 4.

455 Prav tam, str. 6–7.

Stalna razstava *Brv med prijatelji*, Tretjakova afriška zbirka, 2012

Hrani: Arhiv Koroškega pokrajinskega muzeja, foto: Primož Podjavoršek

jem leta 2010 v celoti prevzel slednji. Zbirko je v inventarno knjigo muzeja zavedla etnologinja in kulturna antropologinja Ana Haberman in jo v depoju tudi uredila. Leta 2012 so v muzeju postavili novo stalno razstavo z naslovom *Brv med prijatelji*, na voljo pa sta tudi film in avtobiografsko delo *Iz črne kuhinje na luno*. Film temelji na intervjuju za radio iz leta 1987, ki ga nadgrajujejo Tretjakove fotografije z njegovih poti in fotografije njegovih predmetov, ki jih je za muzej posnel fotograf Tomo Jeseničnik. Leta 2012 sta hči in sin Franca Tretjaka, dr. Ana Tretjak in dr. Žiga Tretjak, v imenu družine muzeju podarila še več kot 230 predmetov. V zbirki, ki danes obsega okoli 530 predmetov, so med drugim prazgodovinski obredni kipci nomoli, več lesenih obrednih mask, amuleti iz slonovine, rezbarjeni slonovi okli, nakit, dve originalni staroegipčanski vazi, kovinski okrasni predmeti, laneni prti in krznen ženski plašč.⁴⁵⁶ Gre torej za obredne predmete, predmete za vsakdanjo rabo in spominke. Funkcijo in pomen izbranih predmetov je v katalogu iz leta 1986 podrobneje opisal sam Tretjak.⁴⁵⁷ Po besedah kustosinje Brigite Rajšter muzej ohranja in obiskovalcem predstavlja Tretjakovo interpretacijo zbirke.

⁴⁵⁶ Rajšter, Dr. Franc Tretjak in njegova afriška zbirka, str. 28–29.

⁴⁵⁷ Tretjak, *Vodič po Tretjakovi afriški zbirki*, str. 8–14.

POKRAJINSKI MUZEJ CELJE

ZBIRKA ŠTEFKE COBELJ

Dr. Štefka Cobelj (1923–1989) se je rodila v Oblakih pri Juršincih. Družina jo je kot najstarejšega otroka namenila za vodenje družinske trgovine z mešanim blagom, zato so jo usmerjali v ta poklic. Nekaj časa je bila pri stricu zaposlena kot trgovska pomočnica. Med drugo svetovno vojno je bila aktivna v odporiškem gibanju, po vojni pa je ob opravljanju različnih del nadaljevala šolanje in leta 1949 opravila maturo na gimnaziji v Mariboru. Leta 1958 je končala študij umetnostne zgodovine na beograjski Filozofski fakulteti, nato pa se je v Beogradu zaposlila pri Komisiji za kulturne stike s tujino, kjer je delala na področju likovne umetnosti; tu je ostala do leta 1962. Leta 1965 je na Univerzi v Ljubljani doktorirala z disertacijo *Franc Mihael in Janez Andrej Strauss v okviru baroka na slovenskem Štajerskem*. Po pridobitvi akademskega naziva se je leta 1966 zaposlila kot kustosinja v Muzeju sodobne umetnosti v Beogradu, kjer je ostala vse do vrnitve na Ptuj v začetku leta 1976. Poleg rednega dela v Muzeju sodobne umetnosti je leta 1973 na Filozofski fakulteti v Beogradu magistrirala iz etnologije. Med letoma 1976 in 1979 je opravljala delo ravnateljice Pokrajinskega muzeja na Ptuj, do leta 1980 je v muzeju ostala zaposlena kot kustosinja umetnostna zgodovinarica, nato se je odločila za upokožitev.⁴⁵⁸

Po upokožitvi je Štefka Cobelj na vabilo Zveznega zavoda za tehnično, prosvetno, kulturno in znanstveno sodelovanje v Beogradu kot svetovalka za muzejsko dejavnost odpotovala v Somalijo. Jugoslavija se je obvezala, da bo Somaliji pomagala pri razvoju programa za ustanovitev nacionalnega muzeja v prestolnici Mogadiš. Tja je Štefka Cobelj na krajši obisk odpotovala že februarja 1980, kasneje pa je tam prebivala od novembra 1980 do julija 1981, od septembra 1981 do aprila 1982 in od septembra 1986 do maja 1987. Poleg sodelovanja pri izgradnji muzeja v Mogadišu je bila povabljen tudi k ureditvi mestnega muzeja in knjižnice v Hargeisi, središču severne province. V somalski državljanski vojni je bilo njeno delo popolnoma uničeno.⁴⁵⁹

Leta 2012 je Knjižnica Ivana Potrča Ptuj v uredništvu Mire Petrovič izdala pomembno delo z naslovom *Zapuščina Štefke Cobelj*, v katerem več avtorjev oriše življenjsko pot in delo te etnologinje in umetnostne zgodovinarke. V oporoki je Štefka Cobelj svojo zapuščino razdelila med Knjižnico Ivana Potrča Ptuj oziroma takratno Ljudsko in študijsko knjižnico Ptuj, Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski arhiv Maribor in Umetnostno galerijo Maribor. Zbirka njenih knjig

⁴⁵⁸ Petrovič, Dr. Štefka Cobelj (1923–1989).

⁴⁵⁹ Prav tam. Za več podrobnosti o delu v Somaliji gl. Petrovič, *Cultures of two worlds*, str. 8–17.

v ptujski knjižnici obsega 3.053 inventarnih enot;⁴⁶⁰ Umetnostni galeriji Maribor je zapustila likovna dela slovenskih in evropskih avtorjev.⁴⁶¹ Pokrajinskemu muzeju Celje je podarila svojo zbirko nakita, stekla in keramike ter štajersko in zunajevropsko etnološko zbirko. Slednja šteje 156 predmetov, ki jih je Štefka Cobelj zbrala med svojim bivanjem v Somaliji ter na potovanjih po Indiji, Kitajski, Burmi, Mozambiku, Keniji in drugih deželah. Zbirka ni podrobno raziskana in še ni bila predstavljena javnosti.⁴⁶² Celoten osebni arhiv je Štefka Cobelj v svoji pisni oporoki iz leta 1989 zapustila Pokrajinskemu arhivu Maribor. Jure Maček⁴⁶³ ga je razdelil v več sklopov, eden med njimi opredeljuje njeno bivanje v Somaliji in med drugim vključuje podroben elaborat o izgradnji muzeja v Mogadišu, ocene in mnenja o njegovih razvojnih možnostih, načrt dela muzeja ter gradivo in načrt za ureditev muzeja v Hargeisi. Priloženi so tudi sezname v muzeju razstavljenih eksponatov. Posebej dragocena so njena uradna in strnjena poročila o namenu njenega bivanja v Somaliji ter o opravljenem delu.

POKRAJINSKI MUZEJ PTUJ - ORMOŽ

ETNOLOŠKA ZBIRKA DUŠANA KVEDRA

Dušan Kveder (1915–1966) je bil rojen v Šentjurju pri Celju, in sicer v učiteljsko družino. Po šolanju na ptujski gimnaziji se je vpisal na študij kemije v Zagrebu, kjer je po pridružitvi Komunistični partiji Jugoslavije leta 1933 osnoval partijsko celico. Zaradi izpisovanja partijskih parol na Ptuj so ga ujeli in po izpustu na svobodo se je leta 1934 odločil za študij prava v Ljubljani. Tu je postal član Pokrajinskega komiteja Zveze komunistične mladine Jugoslavije (SKOJ) in tudi urednik časopisa *Mlada pota*. Leta 1936 se je pred aretacijo umaknil v Pariz; tam je pomagal pri pridobivanju prostovoljcev za špansko državljansko vojno, v kateri se je med letoma 1937 in 1939 tudi sam bojeval. V letih 1939–1941 je bil zaprt v taboriščih v Franciji in na delu v Nemčiji. Julija 1941 se je pridružil NOB in pozneje postal politični komisar II. grupe odredov, po smrti Franca Rozmana - Staneta pa komandant Glavnega štaba Narodnoosvobodilne vojske (NOV) in Partizanskih odredov Slovenije (POS). Po vojni je bil odlikovan z redom narodnega heroja.⁴⁶⁴

Med letoma 1946 in 1948 je študiral v Moskvi in diplomiral na Višji vojaški akademiji Vorošilov. Po vrnitvi v Jugoslavijo je opravljal niz visokih funkcij v Jugoslovanski ljudski armadi. O narodnoosvobodilni vojski je med letoma 1952

460 Prav tam, str. 18.

461 Borin, Zapuščina Štefke Cobelj v Umetnostni galeriji Maribor.

462 Petrovič, Zapuščina Štefke Cobelj v Pokrajinskem muzeju Celje, str. 62–65.

463 Maček, Osebni fond Cobelj Štefka v Pokrajinskem arhivu Maribor.

464 Čavoški, Od Alpa do Himalaja. *Spletni biografski leksikon osrednje Slovenije*.

in 1954 predaval v Švici, ZDA, Veliki Britaniji, Grčiji in na Norveškem. Bil je tudi urednik *Vojne enciklopedije* in strokovnega glasila *Vojno delo*. Dosegel je čin generalpodpolkovnika. Od leta 1955 je kot diplomat prisostvoval razvoju odnosov Jugoslavije z afriškimi in azijskimi državami. Bil je veleposlanik v Etiopiji (1955–1956), kjer je med drugim organiziral Titov obisk cesarja Haileja Selassieja, nato je kratek čas služboval v Zvezni republiki Nemčiji (1956–1957), pomembno vlogo pa je kot ambasador odigral v Indiji (1958–1962), kjer se je udeleževal na področju kitajsko-indijskih odnosov ter pridobivanja indijskega predsednika Nehruja za idejo neuvrščenih. Med letoma 1962 in 1965 je opravljal delo pomočnika državnega sekretarja za zunanje zadeve. Pokopan je v Grobnici narodnih herojev v Ljubljani.⁴⁶⁵

Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož je Kvedrovo zbirko razstavil avgusta 1969, v počastitev občinskega praznika. Muzeju je predmete posodila Kvedrova soproga Kordija Kveder. Razstava je bila pripravljena pod vodstvom muzejskega kustosa Vitomirja Belaja, ki je ob tej priložnosti pripravil tudi katalog z naslovom *Izvenevropska etnografska zbirka Dušana Kvedra*.⁴⁶⁶ V uvodu je Belaj zapisal, da so dotlej Kvedra poznali le kot vojaka in diplomata, zbirka pa razkriva »ne samo interes, temveč tudi solidno poznavanje in globoko razumevanje pojavov in procesov, ki jih je spremljal z neskritimi simpatijami.«⁴⁶⁷ Razstavljenih je bilo 149 predmetov, ki so – z izjemo indijskih glasbil, ki jih je že prej daroval muzeju – sodeč po besedilu v katalogu po razstavi ostali v lasti družine Kveder in so bili shranjeni v Beogradu. Na razstavi so bili poleg orožja in glasbil predstavljeni uporabni in dekorativni predmeti, maske, skulpture in slike iz Indije, Nepala, Šrilanke, Indonezije, Etiopije, Mjanmara in Tibeta. Katalog vsebuje kratke opise vsake države in razstavljenih predmetov; iz njih je razvidno, da je Dušanu Kvedru nekaj predmetov podarila indijska vlada, razstavljene predmete iz Tibeta pa so v Nepal in Indijo s seboj prinesli tibetanski begunci. Ni povsem jasno, ali so mu preostale predmete podarili domačini ali jih je kupil, prav tako iz kataloga ni moč razbrati, ali je opise predmetov predhodno pripravil Kveder ali so bili rezultat sodelovanja z njegovo soprogo, ki je »pomagala z marsikaterim nasvetom in tako omogočila ureditev te razstave.«⁴⁶⁸ Na ogled so postavili tudi fotografije, lepake in zemljevid, ki jih je prispevala Ambasada Republike Indije v Beogradu. Kveder je na magnetofonski trak posnel tudi »originalno, klasično indijsko glasbo«,⁴⁶⁹ ki so jo vrteli na razstavi. Tega leta si je Kvedrovo zbirko za razstavo izposodil tudi Muzej neevropskih kultur v Goričanah.⁴⁷⁰

465 Čavoški, *Od Alpa do Himalaja*.

466 Belaj, *Izvenevropska etnografska zbirka Dušana Kvedra*.

467 Prav tam, str. 1.

468 Prav tam.

469 Prav tam, str. 9.

470 Arhiv SEM, Poročilo o delu Pavle Štrukelj za leto 1969.

Glasbila, ki jih je Kveder muzeju podaril v letih 1962 in 1963, so po besedah kustosinje Pokrajinskega muzeja Ptuj - Ormož Tatjane Štefanič in pedagoginje tega muzeja Metke Stergar danes na ogled v pedagoške namene, za šolske skupine. O zbirki, ki sicer še ni bila temeljito preučena, je pisala kustosinja etnologinja Monika Simonič Roškar,⁴⁷¹ Zgodovinski arhiv na Ptujju pa hrani dopisovanje med muzejem in Kvedrovo soprogo Kordijo v zvezi z izposojajo predmetov za razstavo leta 1964.

POMORSKI MUZEJ »SERGEJ MAŠERA« PIRAN

ZBIRKE SLOVENSКИH POMORŠČAKOV

Pomorski muzej »Sergej Mašera« v Piranu med drugim hrani predmete iz neevropskih dežel, ki so večinoma zapuščina pomorščakov avstro-ogrske mornarice in nimajo velike umetniške ali denarne vrednosti. Predmeti pomenijo opredmetene spomine pomorščakov in so kot taki nosilci osebne ali kolektivnega spomina na njihova potovanja v neevropske dežele.⁴⁷² Precej manjše število predmetov izvira iz časa socialistične Jugoslavije, za kar obstaja več razlogov. Po besedah kustosinje muzeja Bogdane Marinac pomorščakom njihov zaslužek sprva ni omogočal nakupovanja več oziroma dražjih predmetov, kar se je spremenilo šele v sedemdesetih letih. Poleg tega mnogi predmete še vedno hranijo doma, v zasebnih zbirkah, in jih zaradi navezanosti nanje še ne želijo predati muzeju. Bogdana Marinac je poudarila, da obdobje socialistične Jugoslavije raziskuje v tej luči, še zlasti se srečuje s pomorščaki in se z njimi pogovarja o njihovih izkušnjah.

Po drugi svetovni vojni so slovenski pomorščaki lahko službovali na tujih ladjah, za kar so se mnogi odločili zaradi boljšega plačila. Pluli so lahko z ladjami Jugoslovanske vojne mornarice, ki so med drugim spremljale tudi maršala Josipa Broza - Tita na štirinajstih tako imenovanih poteh miru, na katerih je obiskoval neevropske dežele, sprva z namenom vzpostavitve in kasneje krepitve delovanja gibanja neuvrščenih. Med majem 1953 in avgustom 1955 je šolski in predsedniški ladji Galeb poveljeval kapitan bojne ladje Stanislav Abram (1905–1985), rojen v Šentjerneju na Dolenjskem. V tem času je Tito potoval v Indijo in Burmo. Abram je iz Indije prinesel graviran podstavek iz medenine z motivom pava, ki ga je muzej skupaj s fotografijami s potovanj pridobil po njegovi smrti leta 1985.⁴⁷³

471 Simonič Roškar, »Potresajoče bambusove palčke«.

472 Marinac, Neevropska dediščina v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran, str. 7–9.

473 Prav tam, str. 14.

Fotografija predmeta s kratkim opisom je objavljena na spletni strani muzeja.⁴⁷⁴ Stanislav Abram je kasneje plul tudi na ladjah Splošne plovbe. Potomcev ni imel in po besedah Bogdane Marinac je bilo po njegovi smrti veliko njegovih predmetov izgubljenih.

Po drugi svetovni vojni se je zaradi ustanovitve slovenske pomorske šole leta 1947 ter vzpostavitve ladijske družbe Splošna plovba in zgraditve Luke Koper leta 1954 močno povečalo število pomorščakov trgovske mornarice, ki so pluli na vse konce sveta. Mnogi predmete in fotografije iz neevropskih dežel hranijo sami, nekaj zbirk fotografij pa je v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera«. Podjetje Splošna plovba je na drugih kontinentih odprlo več svojih predstavništev; tamkajšnji poslovni partnerji so podjetju skozi leta podarili 33 predmetov. Leta 1969 je Miroslav Pahor, takratni ravnatelj Pomorskega muzeja, pripravil razstavo, s katero je predstavil razvoj podjetja in pomorščake; v ta namen je pridobil predmete, ki so jih ti prinesli iz neevropskih dežel. Leta 1979 je Pahor v Vili sv. Marka v Portorožu postavil stalno razstavo o Splošni plovbi. Zbirka je bila pod okriljem Pomorskega muzeja v letih 1978 in 1979 vpisana v njegove inventarne knjige, vendar njeno lastništvo do danes ostaja nerešeno. Obsega deset predmetov iz Azije (dve veliki figuri slonov iz porcelana, slike na svili, lutko Japonke, japonski obredni boben, slonokoščeno okrasno ladjo), enega iz Amerike (perjanico Mohavkov iz Kanade) in dvaindvajset iz Afrike (upodobitve prednikov, obredne maske, obredni boben, plastike, stol poglavarja). Leta 1987 je razstavo prenovila umetnostna zgodovinarica Pomorskega muzeja Duška Žitko, ki se v muzeju ukvarja s to zbirko.⁴⁷⁵ Ta trenutno ni na ogled.

Na ladjah Splošne plovbe so pluli številni slovenski pomorščaki. Bogdana Marinac poroča, da Pomorski muzej hrani uniforme in osebne predmete nekaterih pomorščakov, pa tudi fotografije s potovanj kapitana Branimirja Velkaverha, Zdenka Gostiše, Petra Pavšiča, radiotelegrafista Dušana Ivančiča, Cirila Brvarja in več drugih. Tri kipce iz Afrike so muzeju letos podarili sorodniki Borisa Karinje. Življenje oziroma delo pomorščakov trgovske mornarice iz obdobja po drugi svetovni vojni še čaka na temeljitejšo obravnavo, podobno je s preučevanjem njihovih zbirk iz neevropskih dežel. Dotlej nam lahko njihova doživetja pomagajo spoznavati tudi njihovi objavljeni potopisi.⁴⁷⁶

POMEN PREUČEVANJA ZUNAJEVROPSKIH ZBIRK

Pregled zunajevropskih zbirk iz obdobja gibanja neuvrščene, ki jih hranijo slovenski muzeji, pokaže živahno dejavnost na tem področju v drugi polovici 20.

474 Podstavek (Indija) – Neevropski predmeti iz zbirk pomorščakov.

475 Marinac, Neevropska dediščina v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran, str. 14–15, 18.

476 Gl. npr. Grgič, *Pomorščakov kruh*. Derganc, *Na morjá široki cesti*.

stoletja. Nedvomno jo je spodbudilo gibanje neuvrščeni, ki je intenziviralo stike z državami globalnega Juga. Te zbirke nam po eni strani omogočajo vpogled v družbeni kontekst tistega časa, osvetlijo lahko dejavnosti njihovih zbiralcev in še zlasti njihov odnos do ljudi, s katerimi so se srečevali, ponujajo pa nam tudi možnost, da skozi materialno kulturo spoznavamo načine življenja neevropskih ljudstev. Te zbirke večinoma zahtevajo temeljitejšo obravnavo v vseh omenjenih vidikih, kar bi lahko pomembno prispevalo k boljšemu razumevanju naše preteklosti, predvsem pa sedanjosti, ter še zlasti k našemu spoznavanju sebe in drugih ter naših vpetosti v skupni zgodovinski tok.